

KAYSERİ ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Dergisi

KAYSERİ UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Makale Türü	Araştırma Makalesi	Yıl	2022	ss.	1-12
Gönderi Tarihi	13.10.2021	Cilt	4	DOI	10.51177/kayusosder.1008880
Kabul Tarihi	21.01.2022	Sayı	1		
Online Yayın Tarihi	30.06.2022	Ay	Haziran		

Sürdürülebilirliğin öncüsü kooperatifler mi olmalı?*

Should cooperatives be the leaders of sustainability?

Dilek EKER¹
 Canan Gamze BAL²

Öz

Bu çalışmanın amacı, ISO 500'de yer alan kooperatiflerin web sitelerinin incelenerek sürdürülebilirlik çatısı altında sürdürülebilirliğin sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarına göre mevcut durumlarını ortaya koymaktır. Bu kapsamda, kooperatiflerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk, ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi, ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi, ISO 27001 Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi, ISO 22000 Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi, ISO 45001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi, ISO 50001 Enerji Yönetim Sistemi sertifikasyon durumu incelenmiştir. Betimsel tarama modelinde olan araştırmada amaçlı örneklem yöntemiyle seçilen yedi kooperatifin web siteleri taranmıştır. Araştırmada içerik analizi yöntemlerinden yüzde ve frekans analizi kullanılmıştır ve veriler arasındaki korelasyon incelenmiştir. Analizler sonucunda sürdürülebilirlik kavramı kapsamında incelenen parametrelerle kooperatiflerin ISO 500 sıralaması arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte kooperatiflerin tamamının sosyal sorumluluk projeleri yaptığı, %86'sının kalite (ISO 9001), %71'inin çevre (ISO 14001), iş sağlığı ve güvenliği (ISO 45001) ve gıda güvenliği (ISO 22000), %29'unun enerji güvenliği (ISO 50001) ve %14'ünün bilgi güvenliği (ISO 27001) yönetim sistemlerine sahip olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, ISO 500, Kooperatif, Yönetim Sistem Belgesi.

Abstract

The aim of this study is to examine the websites of the cooperatives in ISO 500 and to reveal their current status according to the social, economic and environmental dimensions of sustainability under the framework of sustainability. In this context, the certification status of the cooperatives in Corporate Social Responsibility, ISO 9001 Quality Management System, ISO 14001 Environmental Management System, ISO 27001 Information Security Management System, ISO 22000 Food Safety Management System, ISO 45001 Occupational Health and Safety Management System, ISO 50001 Energy Management System were examined. In the research, the websites of seven cooperatives selected by purposive sampling method were scanned the descriptive scanning model. Percentage and frequency analyze were used. The correlation between the data was examined. As a result of the analyzes, it is seen that there is no significant relationship between the examined parameters within the scope of

^Δ Yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmiştir. Aksi bir durumda Kayseri Üniversitesi KAYÜSOSDER Dergisi sorumlu değildir.

* Etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalardandır.

¹ Öğr. Gör., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, dilekgulen@ksu.edu.tr

² Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, cgbal@ksu.edu.tr

the concept of sustainability and the ISO 500 ranking of the cooperatives. In addition, all of the cooperatives have social responsibility projects and cooperatives 86% for quality (ISO 9001), 71% for environment (ISO 14001), occupational health and safety (ISO 45001) and food safety (ISO 22000), 29% for energy safety (ISO 50001) and 14% of them have information security (ISO 27001) management systems have.

Keywords: Sustainability, ISO 500, Cooperative, Management System Certificate.

1. Giriş

Birleşmiş Milletler 2012 yılını “Uluslararası Kooperatifler Yılı” olarak ilan etmiştir. Bunun ardından gelecek yıllara yön vermek amacıyla kooperatif işletmeleri için 2020 vizyonunu ortaya koyan bir plan oluşturulmuştur. Bu plan, dünya genelinde icra edilen çalışmaların önümüzdeki yıllar içerisinde sürdürülmesi sosyal, ekonomik ve kültürel alanlardan başlamak üzere global ölçekli politikalarda kooperatif işletmelerinin daha faal olarak yer almasının sağlanması, ülkeler bazında kooperatiflerin görünürlüğünün artırılması yanı sıra uluslararası ortamda da farkındalık yaratmak amacıyla kabul görmüştür.

Kooperatifçiliğin dünya genelinde geliştirilmesi amacıyla “Katılım, Sürdürülebilirlik, Kimlik, Yasal Çerçeve ve Sermaye” başlıkları altında çalışmalar yürütülmesi hedeflenmiştir (Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2016 [TKR 2016], 2017, s. 63). Sürdürülebilirliğin gezegenimiz için olan önemi göz önüne alındığında kooperatifler açısından sürdürülebilirlik farkındalığının önemi gün yüzüne çıkmaktadır. Sürdürülebilir olmayan ekonomik büyüme bir kanser hücresinin büyümesi gibidir (Abbey, 1968) ve kaynakların aşırı tüketimi sonucu yer kürenin çöküşü kaçınılmaz olacaktır (Diamond, 2005). İşletmeler için dijital dönüşüm neyi içerdiyse yakın gelecekte sürdürülebilirlikle ilgili bir dönüşüm onları beklemektedir.

Sürdürülebilirliğe geçiş, cevaplanması gereken sorular ve beraberinde dünyada ciddi değişiklikler gerektirir. Dünyanın kendisi sınırlıysa, dünya ekonomisi ve nüfusu nasıl genişlemeye devam edebilir? Büyümenin sınırları var mı? Çoktan onlara ulaştık mı? Yoksul ülkelerin yaşam standartlarını yükseltmeleri için dünyada hala yer var mı? Yerküre büyüyen bir dünya ekonomisini sürdürmek için yeterli kaynaklara sahip mi? Kısacası ekonomik büyüme çevresel sürdürülebilirlik ile uzlaştırılabilir mi? (Sachs, 2015, s.181).

Sürdürülebilirlikle ilgili çok çeşitli tanımlar yapılsa da sürdürülebilirlik en genel anlamda Bruthland raporunda “şimdiki neslin ihtiyaçlarını gelecek neslin ihtiyaçlarından çalmadan gerçekleştirmek” şeklinde tanımlanmaktadır. NEPA (U.S. National Environmental Policy Act) sürdürülebilirliğin hedefini “Mevcut ve gelecek kuşakların ekonomik, sosyal ve diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına izin veren, insan ve doğanın üretken bir uyum içinde var olabileceği koşulları yaratmak ve sürdürmek” olarak tanımlamaktadır (World Commission on Environment and Development, 1997, s. 41). “Üç Sütun” modeli (The Three Pillars Model): Sürdürülebilirliğin sosyal, çevresel, ekonomik boyutları; iş dünyasında “üçlü bilanço” fikrinde ortaya çıkmaktadır. IUCN (International Union for Conservation of Nature) 2005-8 programında örtüşen üç daire olarak daha iyi bir şekilde ifade edilmiş ve 2005’te kabul edilmiştir (Adams & Jeanrenaud, 2008). Yalnızca ekonomik, sosyal ve çevresel dengeyi bir arada sağlayarak gerçek sürdürülebilirliğe ve gerçekten döngüsel bir ekonomiye ulaşabiliriz. Bu üçlü saç ayağından herhangi birinin yokluğunda sürdürülebilirlikten bahsedemeyiz. Sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlikle adil; sosyal ve çevresel sürdürülebilirlikle katlanılır, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlikle yaşayabilir sistem kurmaktan öteye geçemeyiz (Circular ecology, 2021).

Günümüzde sürdürülebilirlik, kamu yönetimi, politika oluşturma ve siyasi yönetim için temel bir kavramdır ve sürdürülebilirlik genellikle devam edebilme, dayanabilme ya da bir geleceğe sahip olma anlamındadır (James & Magee, 2016). Tanımlar kapsamında düşündüğümüzde sürdürülebilirliğin çok geniş bir etki alanından bahsedebiliriz. Küreselleşen dünyada bugün şirketler sürdürülebilirlik kavramının çevresel, ekonomik ve özellikle de sosyal boyutlarıyla daha fazla ilgilenmekte ve bunu da paydaşlarıyla paylaşmaktadırlar ki sürdürülebilirlik raporları ve yönetim sistem belgeleri bu paylaşım araçlarından en önemlileri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sürdürülebilirlik raporları, işletmelerde gerçekleşen faaliyetlerin sosyal, ekonomik ve çevresel yönlerini topluma aktaran araçlardır. Sürdürülebilirlik faaliyetlerinin raporlanmasında uluslararası geçerliliği olan ve en çok kullanım alanına sahip rehber 1997 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve CERES tarafından, Amerika Birleşik Devletleri'nde Sivil Toplum Kuruluşu olarak çalışmalarına başlayan Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative/GRI)'dir. GRI, sürdürülebilirlik raporlamaları için rehber alınan ve alanında uzman/profesyonel personelin yer aldığı bir organizasyondur (Sürdürülebilirlik Raporlaması Ulusal İnceleme Raporu, 2016). Çevresel, sosyal ve ekonomik etkilere yönelik raporlar paydaşların kararlarını ve değerlendirmelerini önemli ölçüde etkilemektedir. Raporlar, çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerden önemli olanları ortaya koyacak ve işletme paydaşlarının performansı değerlendirileceği işletmenin değerlendirme sınırlarını belirli hale getirir. Sınırlar, ilk etapta belirlenmiş bir konunun etkilerinin nerede olduğu ve işletmenin söz konusu etkilere geliştirdiği tepkinin açıklanmasıdır. Sürdürülebilirlik raporlaması için önemli nokta, örgütlerin yerel/bölgesel/global ölçekte, ekonomik, çevresel ve sosyal şartlarının geliştirilmesi veya gerilemesine müteakip süreçte nasıl etki edeceğini veya katkı sağlamayı amaçladığının belirlenmesidir (GRI Raporlama, 2021). GRI part 1'de kategoriler ve unsurlar şu şekilde belirtilmiştir; (1) Ekonomik: Ekonomik performans, Dolaylı ekonomik etkiler, Piyasa varlığı, Satın alma uygulamaları, (2) Çevresel: Malzemeler, Su, Enerji, Biyo-çeşitlilik, Emisyon miktarları, Atık sular, atıklar, Ürün/hizmetler, Nakliye, Uyum, Tedarikçinin çevresel olarak değerlendirilmesi, Çevresel şikayet yöntemleri, (3) Sosyal: İşgücü yönetimi ve İnsana uygun iş, İnsan hakları, Toplum, Ürün sorumluluğu (G4 Sustainability Reporting Guidelines, s. 29).

Diğer yandan ISO standartları yapbozun birer parçaları gibidir ve gerçek resmin ortaya çıkması için her biri ayrı ayrı bir gereksinimdir ve sürdürülebilirlik açısından da her bir standart kendi içinde çalışmaya katkı sağlamaktadır. Yönetim sistemleri bir bütün olarak düşünülebilir ki her bir yönetim sistemi bir diğerine bağlıdır (Loew vd., 2019, s. 22).

ISO 9001, kalite yönetim sistemi faaliyet alanı fark etmeksizin, her ölçekteki işletme tarafından kullanılan bir standarttır ve 170'i aşkın ülkede ISO 9001 belge sahibi bir milyonun üzerinde işletme bulunmaktadır. Bu standart, güçlü bir müşteri odaklılık, üst yönetimin motivasyonu ve uygulaması, süreç yaklaşımı ve sürekli iyileştirme dahil olmak üzere bir dizi kalite yönetimi ilkesine dayanmaktadır. ISO 14001, bir çevre yönetim sistemi standardıdır. Etkili bir çevre yönetim sistemi kurmak için bir şirketin veya kuruluşun izleyebileceği kapsamı oluşturur. Faaliyeti veya sektörü ne olursa olsun her türlü organizasyon için tasarlanmış olup şirket yönetimine ve çalışanlarına ve ayrıca dış paydaşlara çevresel etkinin ölçüldüğü ve iyileştirildiği konusunda güvence verebilir. ISO 27001 bilgi güvenliği yönetim sistemidir ve her türden kuruluşun finansal bilgiler, fikri mülkiyet, çalışan ayrıntıları veya üçüncü taraflarca emanet edilen bilgiler gibi varlıkların güvenliğini yönetmesini sağlar. ISO 22000, ISO'nun gıda güvenliği yönetim standartları, kuruluşların gıda güvenliği tehlikelerini tanımlamasına ve kontrol etmesine yardımcı olurken, aynı zamanda ISO 9001 gibi diğer ISO yönetim standartlarıyla birlikte çalışır. Her tür üretici için geçerli olan ISO 22000, küresel gıda içinde bir güvence katmanı sağlar. ISO 45001 çalışan güvenliğini iyileştirme, işyeri risklerini azaltma ve daha iyi, daha güvenli çalışma koşulları yaratma konusundaki standarttır. Uluslararası Çalışma Örgütü'ne göre, her gün 7600'den fazla kişi işle ilgili kazalar veya hastalıklardan ölmektedir. Bu nedenle, iş sağlığı ve güvenliği uzmanlarından oluşan bir ISO komitesi, her yıl yaklaşık üç milyon hayat kurtarma potansiyeli olan bir Uluslararası Standart geliştirmek için çalışmaya başlamıştır ve ISO 45001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi Standardı oluşturulmuştur. ISO 50001, enerji yönetim sisteminin tesis edilmesi, işletilmesi, sürdürülmesi, iyileştirilmesi için ihtiyaçları ortaya koyar. Amaçlanan sonuç, bir kuruluşun enerji performansının ve enerji yönetim sisteminin sürekli iyileştirilmesini sağlamak için sistematik bir yaklaşım izlemesini sağlamaktır. Bu belge: a) türü, büyüklüğü, karmaşıklığı, coğrafi konumu, kuruluş kültürü veya sağladığı ürün ve hizmetlerin tamamı her kuruluşa uygundur; b) kuruluş tarafından yönetilen ve kontrol edilen enerji performansını etkileyen faaliyetlere uygulanabilir; c) tüketilen enerjinin miktarı, kullanımı veya türü ne olursa olsun uygulanabilir; d) sürekli enerji performansı iyileştirmesinin gösterilmesini gerektirir, ancak ulaşılabilecek enerji performansı iyileştirme seviyelerini tanımlamaz; e) ayrı olarak kullanılabilir veya diğer yönetim sistemlerine uyumludur veya birleştirilebilir (International Organization for Standards, 2021).

Bu açıdan bakıldığında mevcut çalışma ISO 500 listesine giren kooperatiflerin web sitelerinin incelenerek, kooperatiflerin sürdürülebilirlik çatısı altında sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarına göre mevcut durumlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, kooperatiflerin yer aldıkları Kurumsal Sosyal Sorumluluk projeleri ve ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi, ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi, ISO 27001 Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi, ISO 22000 Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi, ISO 45001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi, ISO 50001 Enerji Yönetim Sistemi sahiplikleri incelenmiştir. Çalışmanın kooperatiflerde yapılması, kooperatiflerin gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerin az ya da çok sosyal, ekonomik ve kültürel bir hareketi olarak kabul görmesi ve demokrasi, barış ve ekolojinin korunmasında önemli bir unsur olarak kabul edilmesidir (Aysu, 2021, s. 14).

2. Literatür

2.1. Kooperatif kavramı ve tarihi geçmişi

Kooperatif işletme örgütlerinin ekonomide derin tarihi kökleri bulunmaktadır. Kooperatif süt ürünleri işletmesi ilk olarak 1800'lerin ortasında, süt ürünleri üretimini elinde bulunduran monopoliye cevap olarak New York'ta ortaya çıkmıştır. Üretici kooperatiflerin, üyelerinin taze sütlerinden kâr amaçlı, özel ve belirli bir coğrafyada yer alan firmalardan daha düşük maliyetli işlemde geçirilmiş peynir üretmeye yetenekli olduğu algılanmıştır. Modern soğutuculara sahip dağıtım sistemi alıcı tekelinin gücünü azaltmıştır. Modern zamanlarda, kooperatif işletmeleri bir kamu düzeni konusu olarak geliştirilmiştir (Porter & Scully, 1987, s. 489). Üretici kooperatifler, risk taşıyan ve kararları kontrole tabi fonksiyonları üyeliğe dayanan ve karar yönetimi üyelerin çıkarlarını temsil eden yöneticilere dayanan gönüllü ve kapalı organizasyonlardır. Süt işleme endüstrisinde kooperatif üyeleri çiftliklerinde ürettikleri ürünleri kendilerine yani kooperatiflerine satarlar. Kooperatif işçileri taze sütü işlenmiş süt ürünlerine dönüştürürler. Kooperatiflerin belirli özellikleri, onları mülk sahiplerinden ve birleşik stok işletmelerinden ayırır (Porter & Scully, 1987, s. 494).

Kooperatif kavramının birçok tanımı olması ile birlikte, iki tanımı ön plana çıkmıştır: Uluslararası Kooperatif Birliğine (ICA) göre kooperatif, gönüllü olarak bir araya gelen insanların ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını ve arzularını tatmin etmek için müşterek mülkiyetli ve demokratik olarak yönetilen otonom bir ortaklıktır. ABD Tarım Bakanlığı'na göre kooperatif; kullanıcının sahip olduğu ve yönettiği, kullanım temeline göre kar dağıtımını yapan işletmedir (Zeuli & Cropp, 2004, s. 1). Uluslararası Kooperatif Birliğine Göre Kooperatiflerin Ortak Prensipleri vardır (Tablo 1) (International Cooperative Alliance, 2021).

Bugün toplamda yaklaşık 1 milyar insan, üye, müşteri, çalışan, katılımcı vb. bağlar ile kooperatiflerle ilişki içerisinde. Kooperatifler dünya genelinde yaklaşık 100 milyon kişiyi istihdam etmektedir. Dünyanın en büyük 300 kooperatif işletmesinin gelirleri 1,6 trilyon dolarla dünyanın 9. büyük ekonomisi olan İspanya'nın gayri safi yurt içi hasılasına eşit hale gelmiştir (International Labour Organization [ILO 2015], 2015, s. 7).

Zeuli ve Cropp'a (2004) göre kooperatif çeşitleri sunulmuştur: Birincil İş Aktivitelerine Göre Kooperatifler; Tarımsal Üretim Kooperatifleri, Pazarlama Kooperatifleri, Satın Alma Kooperatifleri, Tüketici Kooperatifleri ve Hizmet Kooperatifleri. Pazarlama Bölgesine Göre Kooperatifler; Bölgesel Kooperatifler, Bölgelerarası ve Ulusal Kooperatifler ve Uluslararası Kooperatifler. Sahiplik Yapısına Göre Kooperatifler; Merkezileşmiş Kooperatifler, Federatif Kooperatifler, Hibrit Kooperatifler, Diğer İş Yapıları (Tali Şirket, Ortak Girişim, Holding, Bilgi Paylaşan Organizasyon...), Yeni Nesil Kooperatifler, Wyoming Kooperatif Modeli ve Çalışanların Sahip Olduğu Kooperatifler.

Tablo 1

Uluslararası Kooperatif Birliğine Göre Kooperatiflerin Ortak Prensipleri

No	Prensip	Açıklama
1	Gönüllük ve Açık Üyelik	Kooperatifler hizmetlerini kullanan tüm insanlara açık ve üyelerinin sorumluluklarını benimseyen, cinsiyet, sosyal statü, ırk ve din ayrımı yapmayan gönüllülük esasına dayanan organizasyonlardır.
2	Demokratik Üye Yönetimi	Kooperatifler politikalarına ve karar alma süreçlerine aktif olarak katılan üyeleri tarafından kontrol edilen demokratik örgütlerdir. Seçilmiş temsilciler olarak hizmet eden kadınlar ve erkekler üyelere hesap verebilir. Kooperatiflerde üyeler eşit oy hakkına sahiptir ve farklı seviyelerdeki kooperatifler demokratik biçimde organize edilmektedir.
3	Üyelerin Ekonomik Katılımı	Üyeler, kooperatiflerinin sermayesine eşit olarak katkı sağlar ve sermayeyi demokratik olarak yönetirler. En azından sermayenin bir kısmı genellikle kooperatifin ortak mülküdür.
4	Otonomi ve Bağımsızlık	Kooperatifler otonom ve kendi kendine yeten ve üyeleri tarafından kontrol edilen örgütlerdir. Hükümetlerin de yer aldığı diğer organizasyonlarla anlaşma içerisine girseler de veya sermayelerini dış kaynaklardan artırsalar da üyelerinin demokratik kontrolünü ve kooperatif otonomisini muhafaza ederler.
5	Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme	Kooperatifler üyelerine, seçilmiş temsilcilerine, yöneticilerine ve çalışanlarına eğitim ve öğretim imkânı sunarlar. Böylece çalışanlar kooperatiflerinin gelişimde etkili bir şekilde katkı sağlarlar.
6	Kooperatifler Arası İşbirliği	Kooperatifler üyelerine en etkili şekilde hizmet ederler ve lokal, ülke çapında ve bölgesel ve uluslararası yapılarla beraber çalışarak müşterek hareketi güçlendirirler.
7	Toplumu Önemsemek	Kooperatifler, üyelerinin kabul ettiği politikalar ışığında toplumlarının sürdürülebilir kalkınması için çalışırlar.

Kaynak: International Cooperative Alliance (2021). *Cooperative identity, values and principles*. <https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity>

2.2. Kooperatifler ve sürdürülebilirlik

2015 yılının eylül ayında Birleşmiş Milletler Üye Ülkeler 2020’de kabul edilen Milenyum Kalkınma Hedeflerinden itibaren başlayan süreçte Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi’ni kabul etmiştir. Gündem; fakirliği azaltmak, dünyayı korumak ve 2030’da dünya refahını sağlamak için rota belirlemiştir. Kooperatifler, demokrasiye olan destekleri, gelir yaratmaları, sosyal bütünleşmeye katkı sağlamaları ve çevreye verdikleri önem nedeniyle sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin önemli aktörlerinden birisi olarak tanınmaktadır (Iyer, 2020, s. 59).

Değer ve prensip temelli organizasyonlar olarak kooperatif işletmeleri doğal olarak sürdürülebilir ve katılımcı iş modeli sunmaktadır. Kooperatifler, iş güvenliği, geliştirilmiş çalışma şartları, rekabetçi ücretler, kar paylaşımı ile birlikte ek gelir sağlama, kâr payı dağıtımı, sağlık kurumları ve okullar benzeri topluma ait tesisleri desteklemek gibi konulara önem göstermektedir. Ayrıca; demokratik bilgi/pratikleri ve sosyal kapsayıcılığı benimserken, ekonomik ve finansal krizlere karşı direnç göstermektedir (ILO, 2015, s. 4).

Kooperatifler; birçok ülkenin kırsal bölgelerde su ve enerji tedarik etmesi gibi sağlık sektöründe, sosyal ve finansal hizmetlere erişimde kilit rol oynamaktadır. Ayrıca, adil ticaret gibi alternatif ticaret

yöntemlerini kabul ederek daha kapsayıcı ve eşitlikçi ticari ilişkiler ve değer zincirlerini ve yenilikçi yaklaşımlarla düşük karbon ekonomisini desteklemektedir (Esim, 2014).

Kooperatifler, sadece üyelerinin ekonomik gelişim sürecine çaba harcamanın yanı sıra sosyo-kültürel ve çevresel beklentilerini karşılayarak, sürdürülebilir kalkınmanın üç ayaklı yapısı olan ekonomik, sosyal ve çevresel hedeflere katkıda bulunmak suretiyle toplumda iyi bir yer elde etmişlerdir. Kooperatifler, iş tasarımının ötesinde sürdürülebilir kalkınmaya olan katkıları ile birlikte, alternatif sosyal işletme için bir model sunmaktadır. Kooperatifler, nispeten daha küçük olan ülkelerde gayrisafi yurtiçi hasıla ve tüm işletmeler arasında küçük bir yer elde edindiğinden, bu ülkelerde kooperatiflere teşvik ve kooperatiflerin genişlemesi sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli bir enstrüman haline gelebilir (ILO, 2015, s. 4).

Kooperatifler, sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek için birçok açıdan katkı sağlarlar (Esim, 2014).

- ✓ Kooperatifler fakirliği azaltmaktadır. Etiyopya'da 800.000, Mısır'da ise 4 milyon insan kooperatif tarım işletmelerinden geçimini sağlamaktadır.
- ✓ Kooperatifler, bölgesel ekonomilere kadınların katılım fırsatlarını genişleterek cinsiyet eşitliğine katkı sağlamaktadır.
- ✓ Sürdürülebilir enerji üretimi, yiyecek güvenliği ve sağlık hizmetleri gibi alanlarda katkı sunmaktadır.
- ✓ Kooperatif işletmeleri; çalışma izni olmaksızın çalışanları, mültecileri resmi ekonominin bir parçası haline getirmek ve topluma kazandırmak için çaba sarf etmektedir.

3. Yöntem

3.1. Araştırma modeli

Bu araştırma nitel bir yaklaşımla yapılandırılmıştır. ISO 500'de yer alan kooperatiflerin sürdürülebilirlik temel konusunun yanı sıra; kooperatiflerin yer aldıkları Kurumsal Sosyal Sorumluluk projeleri ve ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi, ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi, ISO 27001 Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi, ISO 22000 Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi, ISO 45001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi, ISO 50001 Enerji Yönetim Sistemi sahipliklerine göre mevcut durumlarını ortaya koyan betimsel bir tarama modelidir.

3.2. Evren ve örneklem

Çalışmada nitel araştırmalarda kullanılan amaçlı örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, ilgilenilen bazı özellik ve süreçleri gösteren örnek olayları seçmemizi sağlar (Silverman, 2018, s. 86). Günümüzde, ülkemizde 35 farklı alanda çalışan 51.811 kooperatif ve 6.608.134 kooperatif ortağı mevcuttur. Kooperatiflerin sayıları incelendiğinde, ülkemizde büyük oranda konut yapı kooperatiflerinin bulunduğu görülmektedir. 26.449 konut yapı kooperatifi, 7.196 tarımsal kalkınma kooperatifi, 5728 motorlu taşıma kooperatifi, 2543 sulama kooperatifi ve 2157 tüketim kooperatifi bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kooperatif ortak sayılarına göre; 1.430.904 pancar ekicileri kooperatifi, 1.222.650 konut yapı kooperatifi, 939.998 tarım kredi kooperatifi, 776.255 tarımsal kalkınma kooperatifi ve 660.656 esnaf ve sanatkârlar kredi kefalet kooperatifi üyesi bulunmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2019). Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu" araştırmasına göre; kuruluşlar üretimlerinden satış büyüklüklerine göre sıralanmakta, net satışlar, brüt katma değer, özkaynak, aktif toplamı, vergi öncesi dönem kar/zarar, faiz amortisman ve vergi öncesi kar/zarar, ihracat ve ortalama çalışan sayısı büyüklükleri bazında da sıralamaya tabi tutulmaktadır. Avrupa Topluluğu Ekonomik Faaliyetlerin İstatistik Sınıflaması (NACE Rev.2) ve Birleşmiş Milletler Tüm Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması (ISIC Rev.2) ile sınıflanmaktadır (İstanbul Sanayi Odası, 2021). Çalışmanın örneklemini ISO 500, 2021 listesinde yer alan 7 adet kooperatif oluşturmaktadır.

3.3. Verilerin toplanması ve çözümlenmesi

Araştırma verilerinin çözümlenmesi her ne kadar betimsel analiz sürecine dayalı olsa da araştırmalarda belirtilen bazı kavramlarla araştırmanın içeriğinin çeliştiği durumlarda derinlemesine incelemenin yapılması gerekmiştir. Nitel çalışmalarda dikkat edilmesi gereken konu kayıtlarının alınması, doğru ve kapsamlı bilgi sağlanmasıdır. Belirlenen 7 kooperatifin web sitesi incelenerek veriler elde edilmiştir. Bu veriler yüzde, frekans ve korelasyona dayalı bir şekilde yorumlanmış, tablo ve grafiklerle de verilerin gösterimine yer verilmiştir. İçerik analizi, içeriğin çeşitli yönlerini sayarak ve/veya kodlayarak her türlü içeriği özetlemek için geliştirilen bir analiz tekniğidir (Domas White & Marsh, 2006, ss. 30-31). Bu çalışmada kooperatiflerin web sitelerinin içerik analiziyle sürdürülebilirlik temel konusunun yanı sıra; kooperatiflerin yer aldıkları Kurumsal Sosyal Sorumluluk projeleri ve ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi, ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi, ISO 27001 Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi, ISO 22000 Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi, ISO 45001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi, ISO 50001 Enerji Yönetim Sistemi kavramları yer almaktadır. İçerik analizinde şirketlerin web sitelerinin periyodik aralıklarla incelenmesi yapılmıştır. Nitel araştırmalarda betimsel ve içerik analizinin güvenilirliği özellikle kodlama işlemine bağlıdır. Web sitelerinin incelenmesi yazarlar tarafından ayrı ayrı farklı zamanlarda iki kez yapılmıştır. Araştırmacının kendi içindeki tutarlılığına bakmak suretiyle web siteleri iki hafta arayla iki kez incelenmiştir ki bu kodlama güvenilirliğini oluşturmaktadır. Kodlama güvenilirliği, uyum yüzdesi (percent of agreement) indeksi kullanılarak hesaplanmıştır. Uyum yüzdesi kullanılarak kodlama güvenilirliği 0.94 bulunmuştur. Puanlayıcılar arası veya puanlayıcılar içi güvenilirliği tespit etmek için kullanılan uyum yüzdesinin %70'ten daha yüksek olması beklenir (Tavşancıl & Aslan, 2001, s. 81). Kodlama güvenilirliğinin uygun düzeyde olduğu ifade edilebilir.

3.4. Bulgular

Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu araştırmasında kuruluşlar üretimden satışlar büyüklüğüne göre sıralanırken ilk 500 içerisinde yer alan 7 kooperatif bulunmaktadır. Bu kooperatiflerin sıralamaları ve bağlı oldukları sanayi odaları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2

Çalışmanın Örneklemine Oluşturan İşletmeler Hakkında Bilgiler

	2019 sıra	2020 sıra	Bağlı bulunduğu oda
Konya Şeker	49	48	Konya Sanayi Odası
Kayseri Şeker	124	121	Kayseri Sanayi Odası
Tarım Kredi Yem San. ve Tic. A.Ş.	144	127	Ankara Sanayi Odası
Trakya Birlik	137	148	Edirne Ticaret ve Sanayi Odası
Gübre Fabrikaları T.A.Ş.	196	209	İstanbul Sanayi Odası
Tarım Kredi Birlik	-	368	Kırklareli Ticaret ve Sanayi Odası
S.S. Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifleri Birliği	437	403	İstanbul Sanayi Odası

Kaynak: İstanbul Sanayi Odası (2021). Türkiye'nin 500 büyük sanayi kuruluşu. <https://www.iso500.org.tr/500-buyuk-sanayi-kurulusu/2020/>

ISO 500'de yer alan kooperatiflerin sürdürülebilirlik temel konusunun yanı sıra; kooperatiflerin yer aldıkları Kurumsal Sosyal Sorumluluk projeleri ve ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi, ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi, ISO 27001 Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi, ISO 22000 Gıda Güvenliği

Yönetim Sistemi, ISO 45001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi, ISO 50001 Enerji Yönetim Sistemi sahiplikleri Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3

Kooperatiflerin Sürdürülebilirlik ve Alt Temaları

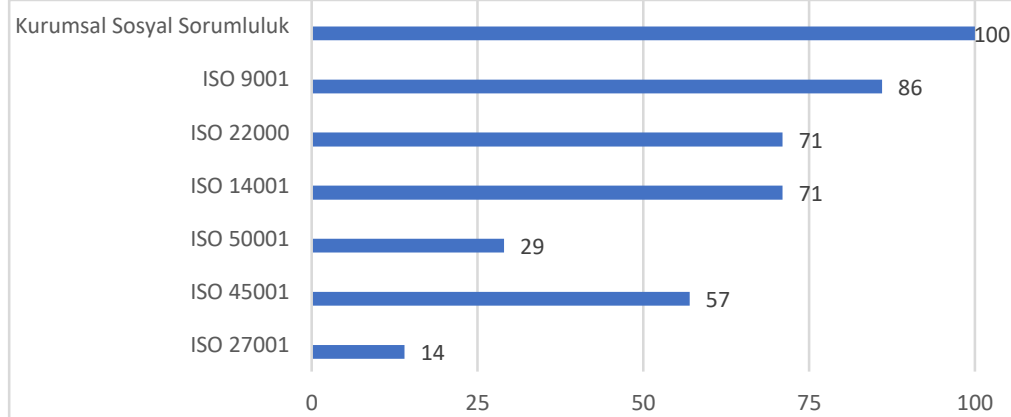
	Konya Şeker	Kayseri Şeker	Tarım Kredi yem	Trakya Birlik	Gübretaş	Tarım Kredi birlik	Marmara Birlik
	48	121	127	148	209	368	403
KSS	√	√	√	√	√	√	√
ISO 9001	√	√		√	√	√	√
ISO 14001	√	√		√		√	√
ISO 27001					√		
ISO 22000	√	√		√		√	√
ISO 45001	√	√		√			√
ISO 50001	√	√					
Toplam	6	7	1	5	3	4	5

Kaynak: Bu çalışma esas alınarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Kurumsal sosyal sorumluluk projeleri ve sahip olunan belgelerin kooperatifler açısından yüzdelerine bakıldığında (Şekil 1), kooperatiflerin tamamının sosyal sorumluluk projeleri yaptığı, %86'sının kalite (ISO 9001), %71'inin çevre (ISO 14001), iş sağlığı ve güvenliği (ISO 45001) ve gıda güvenliği (ISO 22000), %29'unun enerji güvenliği (ISO 50001) ve %14'ünün bilgi güvenliği (ISO 27001) yönetim sistemlerine sahip olduğu belirlenmiştir.

Şekil 1

ISO 500'de Yer Alan Kooperatiflerin Sürdürülebilirlik Kapsamında Yaptığı Çalışmalar

Kooperatiflerin ISO 500 Sıralaması ve Sürdürülebilirlikle İlgili Yapılan Çalışma Sayıları Arasındaki İlişkiye bakıldığında korelasyon katsayısı $r=-0,414$ olarak bulunmuştur ($p=0,355$). Yapılan korelasyon analizi sonucunda kooperatiflerin sahip oldukları belge ile ISO 500 sıralaması arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Şekil 2).

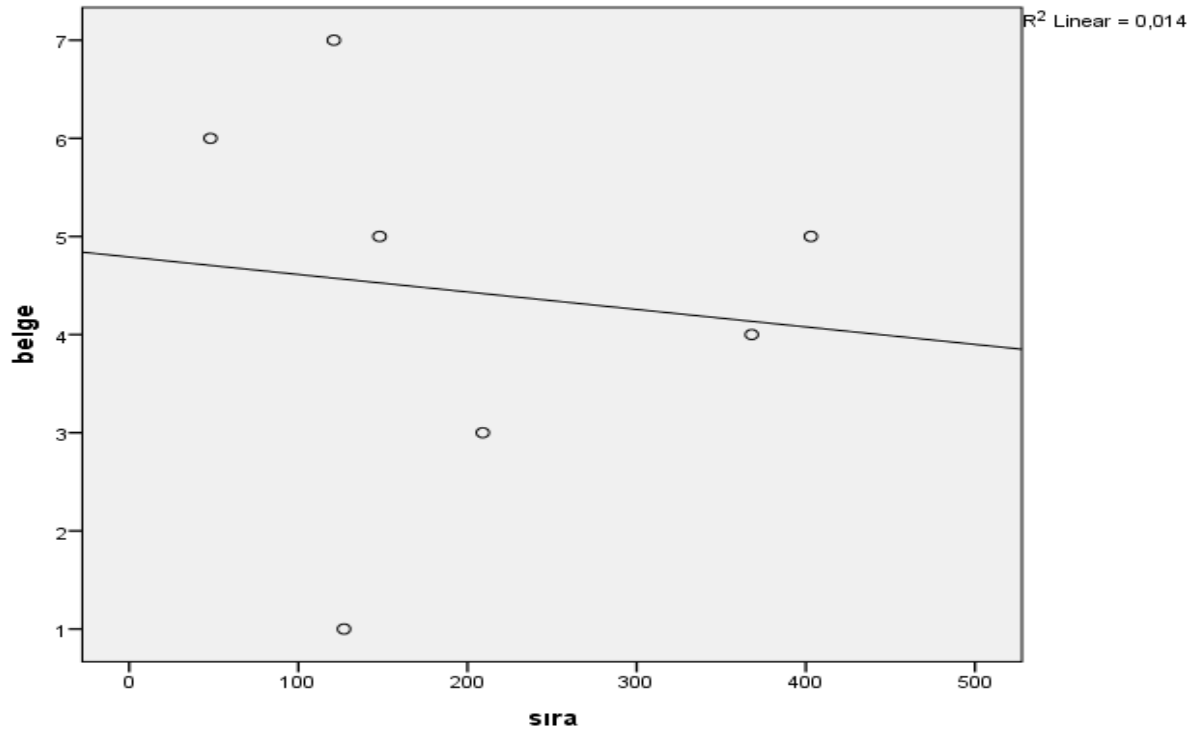
Tablo 4

Kooperatiflerin ISO 500 Sıralaması ve Sürdürülebilirlikle İlgili Yapılan Çalışma Sayıları Arasındaki İlişki

		Sıra	Belge
Spearman's rho	Sıra	Correlation Coefficient	1,000
		Sig. (2-tailed)	,355
		N	7
	Belge	Correlation Coefficient	-,414
		Sig. (2-tailed)	,355
		N	7

Şekil 2

Kooperatiflerin ISO 500 Sıralaması ve Sürdürülebilirlikle İlgili Yapılan Çalışma Sayıları Arasındaki İlişki

4. Sonuç ve öneriler

Kooperatifler, dünya çapında bir milyardan fazla insana temas ettikleri öngörülen, müşterek ekonomik, sosyal ve kültürel gereksinim ve istekleri, demokratik olarak yönetilen ve ortak sahip olunan bir işletme vasıtasıyla karşılamak için gönüllülük esasına bağlı olarak insanlardan oluşan özerk organizasyonlardır. Birçok farklı biçimde ve tüm sektörlerde faaliyet göstermektedirler ve otantik modelleri ile kadınlar, yerel halk ve diğer dezavantajlı gruplar için mukayeseli üstünlük sağlamanın yanı sıra yoksulluğu ortadan kaldırmanın bir yolu olarak görülmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2019).

Bu çalışma, ülkemiz ve hatta dünya için bu denli önemli olan kooperatiflerin sürdürülebilirlik perspektifini yansıtmayı ve bu kooperatiflerin sürdürülebilirlik çalışmalarını belirlemek adına değerlendirme icra etmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle ISO 500 listesindeki ve farklı sektörlerde toplam 7 kooperatif üzerinden nitel bir araştırma yürütülmüştür. Elde edilen bulgular neticesinde, işletmelerin genel olarak sürdürülebilirliğin çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarının önemini kavramış olduklarını özellikle sosyal boyutuyla ilgili sorumluluk aldıkları ve faaliyetlerini bu yönde gerçekleştirdiklerini söylemek mümkündür. Kooperatifler web sitelerinde sosyal sorumluluklarını ve sahip oldukları yönetim sistem belgelerini paylaşmaktadırlar ve tüm paydaşları ve kamuoyunun bilgisine de sunmaktadırlar. Bu çalışma nitel bir çalışma olması sebebiyle net ve kesin hükümler içermemekle birlikte, incelenen kooperatiflerin web sitelerindeki bilgilere bağlı kalınarak hazırlanmıştır. Bu durum çalışmanın önemli bir kısıtını oluşturmakla birlikte ISO 500 listesine giren kooperatif sayısının azlığı da doğal bir kısıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelecek çalışmalar için, ISO 500’de yer alan kooperatiflerin yöneticileri ile görüşülerek elde edilen bulgular genişletilebilir. Ayrıca farklı ülkelerdeki kooperatifler çalışmaya dahil edilerek ülke karşılaştırmaları yapılabilir. Söz konusu çalışmanın, kooperatiflerle ilgili çalışmalar yapan veya yapmaya niyetli olan akademisyenlere yol gösterici bir çalışma olacağı düşünülmektedir. Ayrıca elde edilen bulgular itibarıyla bu çalışma, Türkiye’de faaliyet gösteren diğer kooperatiflere de bir örnek teşkil edecektir ve gelecekteki araştırmacılara yol göstermesi açısından fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

5. Araştırmanın etik yönü

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Bu araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğunu beyan ederiz.

6. Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada, sonuçları veya yorumları etkileyebilecek herhangi bir maddi veya diğer asli çıkar çatışması olmadığını beyan ederiz.

7. Katkı oranı

Yazarların makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduğunu beyan ederiz.

KAYNAKÇA

- Abbey, E. (1968). *Desert solitaire*. Ballantine Books, Random House.
- Adams, W. M., & Jeanrenaud, S. J. (2008). *Transition to sustainability: Towards a humane and diverse world*. IUCN. Gland, Switzerland.
- Aysu, A. (2021). *Kooperatifler*. Yeni İnsan Yayınevi.
- Circularecology. (2021). <http://www.circularecology.com/>
- Diamond, J. (2005). *Collapse: How societies choose to fail or succeed*. Viking Books.
- Domas White, M., & Marsh, E. E. (2006). Content analysis: A flexible methodology. *Library Trends*, 55(1), 22-45.
- Esim, S. (2014, September 02). The cooperative key to sustainable development. *ILO*, https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/comment-analysis/WCMS_303222/lang-en/index.htm
- G4 Sustainability Reporting Guidelines. (2021). <http://miod.azurewebsites.net/Media/Resource%20Packs/grig4-part1-reporting-principles-and-standard-disclosures.pdf>
- GRI Raporlama. (2021). *GRI sürdürülebilirlik raporlamaları*. <http://www.griraporlama.com/>
- ILO. (2015). Cooperatives. <https://www.ilo.org>
- International Cooperative Alliance. (2021). *Cooperative identity, values and principles*. <https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity>
- International Organization for Standards. (2021). Standards. <https://www.iso.org/home.html>
- Iyer, B. (2020). Cooperatives and the sustainable development goals. In M. Altman, A. Jensen & Akira Kurimoto (Eds.), *Waking the Asian Pacific co-operative potential* (pp. 59-70). Academic Press.
- İstanbul Sanayi Odası. (2021). Türkiye'nin 500 büyük sanayi kuruluşu. <https://www.iso500.org.tr/500-buyuk-sanayi-kurulusu/2020/>
- James, P., & Magee, L. (2016). Domains of sustainability. In A. Farazmand (Ed) *Global encyclopedia of public administration, public policy, and governance* (1 (A/B), pp. 1-17). Springer International Publishing.
- Loew, T., Werner, F., Lehuede, J. M., Izquierdo, C., & Samayoa, E. (2019). *A sustainability management system that meets all standards*. Institute for Sustainability. https://www.wec.org/wp-content/uploads/A-EN-Sustainability-Management-System-that-meets-all-Standards_Study.pdf

Ek̇er, G., & Baē, C.G. (2022). Sürdürülebilirliēin öncüsü kooperatifler mi olmalı?.

Porter, P. K., & Scully, G. W. (1987). Economic efficiency in cooperatives. *The Journal of Law & Economics*, 30(2), 489-512.

Sachs, J. D. (2015). *The age of sustainable development*. Columbia University Press.

Silverman, D. (2018). *Nitel verileri yorumlama*. (Çev. E. Dinç, İ. Dere, Y. İnel & S. Üztemur). Pegem Akademi Yayıncılık.

Sürdürülebilirlik Raporlaması Ulusal İnceleme Raporu. (2016). https://www.tisk.org.tr/yayin/26_genel-kurul-raporu-2016.pdf

T. C. Ticaret Bakanlığı. (2019). Kooperatif nedir? <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/kooperatifler-hakkinda-bilgiler/kooperatif-nedir>

T. C. Ticaret Bakanlığı. (2019). Türkiye’de kooperatifçilik. <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/kooperatifler-hakkinda-bilgiler/tarihce>

Tavşancıl, E., & Aslan, A. E. (2001). *Sözel, yazılı ve diēer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri* (1. Baskı), Epsilon.

TKR 2016. (2017). *Türkiye kooperatifçilik raporu 2016*. TC. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı. <https://ticaret.gov.tr/data/5d41e45e13b87639ac9e02dc/15fb10a7fe0bba07482ac9da277b5d35.pdf>

World Commission on Environment and Development. (1997). *Our common future*. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>

Zeuli A., & Z., Cropp, R. (2004). *Cooperatives: Principles and practices in the 21st century*. Cooperative Extension Publishing.